

Іванова А. В.,
к. ю. н., доцент,
доцент кафедри морського права
Національного університету
«Одеська морська академія»
(м. Одеса, Україна)

УДК 347.799.1(477)

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ У СФЕРІ РЯТУВАННЯ НА МОРІ

Статтю присвячено дослідженню проблем забезпечення безпеки мореплавства, що пов'язані як з міжнародним співробітництвом у цій сфері, так і з становленням і застосуванням технічних норм і стандартів, повноваженнями держави порту, прапора і прибережної держави, організацією пошуку і рятування на морі, імплементацією міжнародно-правових норм. Показана ефективність реалізації норм міжнародного права на національному рівні, вказані необхідні умови для такої реалізації. Зроблено висновок, що позитивні зміни у вирішенні питань безпеки мореплавства та рятування на морі неможливі без активної ролі усіх держав, які беруть участь у використанні Світового океану. На них покладатиметься проведення низки заходів, спрямованих на створення нормативної бази щодо проведення рятувальних операцій на морі, організацію контролюючих та інспектуючих органів.

Ключові слова: безпека мореплавства, міжнародне співробітництво держав, організація пошуку і рятування на морі, нормативно-правові акти України.

Alla Ivanova. Ukraine's Activities in Ensuring the Implementation of International Standards in the Sphere of Rescue at Sea. – Article.

The article is devoted to the study of the problems of ensuring the safety of navigation, which are related both to international cooperation in this area, and to the establishment and application of technical norms and standards, the powers of the port state, flag and coastal state, organization of search and rescue at sea, implementation of international legal norms. The effectiveness of the implementation of the norms

of international law at the national level is shown, the necessary conditions for such implementation are indicated. It is concluded that positive changes in the solution of the safety of navigation and rescue at sea are impossible without the active role of all states participating in the use of the World ocean. They are entrusted with carrying out a number of activities aimed at creating a regulatory framework, preparing an effective maritime administration, and organizing monitoring and inspection bodies.

Keywords: safety of navigation, international cooperation of states, organization of search and rescue at sea, regulatory legal acts of Ukraine.

Иванова А. В. Деятельность Украины в обеспечении реализации международных норм в сфере спасания на море. – Статья.

Статья посвящена исследованию проблем обеспечения безопасности мореплавания, которые связаны как с международным сотрудничеством в этой сфере, так и со становлением и применением технических норм и стандартов, полномочиями государства порта, флага и прибрежного государства, организацией поиска и спасания на море, имплементацией международно-правовых норм. Показана эффективность реализации норм международного права на национальном уровне, указаны необходимые условия для такой реализации. Сделан вывод, что положительные изменения в решении вопросов безопасности мореплавания и спасания на море невозможны без активной роли всех государств, участвующих в использовании Мирового океана. На них возлагается проведение ряда мероприятий, направленных на создание нормативной базы, о проведении спасательных операций на море, организацию контролирующих и инспектирующих органов.

Ключевые слова: безопасность мореплавания, международное сотрудничество государств, организация поиска и спасания на море, нормативно-правовые акты Украины.

Незважаючи на здобутки міжнародного співтовариства у сфері забезпечення безпеки мореплавства, забезпечення безпеки руху і експлуатації суден, статистика свідчить, що рівень аварійності світового морського флоту все ще залишається дуже високим. При цьому, негативні наслідки аварій морських суден поширюються як на їхні екіпажі та пасажирів, так і на прибережні країни.

Питання свободи судноплавства, забезпечення безпеки руху і експлуатації суден досліджувалися в працях таких вчених, як Н. А. Бондаренко, О. Ф. Висоцький, В. І. Касинюк, В. І. Сконопков, О. М. Шемякін. У працях вказаних учених основна увага приділена дослідженню питань, пов'язаних з подальшим розробленням загальних міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення безпеки мореплавства. У теперішній час першочергового значення набули

проблеми, пов'язані як з міжнародним співробітництвом у цій сфері, так і з становленням і застосуванням технічних норм і стандартів, повноваженнями держави порту, прапора і прибережної держави, організацією пошуку і рятування на морі.

Метою дослідження є визначення особливостей реалізації міжнародних стандартів рятування на морі в законодавстві України, характер і дієвість заходів, що здійснюються державою щодо реалізації приписів міжнародних норм в сфері рятування на морі.

Різними питаннями, пов'язаними з вивченням Світового океану, питаннями економіки, організацією, оформленням перевезень, безпеки і захисту морського середовища займаються численні міжнародні організації. Під міжнародною організацією зазвичай розуміють об'єднання ряду суверенних держав на основі спільно розробленого договору, який визначає мету і причини їх співпраці. На теперішній час налічується більше 60 міжнародних організацій, діяльність яких тим чи іншим ступенем пов'язана з морським судноплаством. Серед них найбільшу роль відіграють міжурядові організації і спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй (ООН). Важлива роль у забезпеченні безпеки мореплавства належить Міжнародній морській організації (ММО), співробітництву з відповідними урядовими і неурядовими міжнародними організаціями. У рамках ММО створена досить розвинута система міжнародних угод, в яких значна увага приділена питанням забезпечення безпеки мореплавства. Однак, ця проблема продовжує існувати, оскільки негативні наслідки аварій великих морських суден поширюються не лише на учасників морського підприємства, судно, його екіпаж і пасажирів, але і на прибережні країни. Однією з причин того, що це явище набуває все більш загрозливого характеру, є недостатня ефективність національних правових заходів щодо забезпечення безпеки мореплавства, які мають відповідати сучасним нормам міжнародного морського права [1, с. 1].

У роботі ММО, в підготовці конвенцій беруть участь міжнародні організації, які тісно співпрацюють з ММО, це міжурядові організації, такі як: Міжнародна організація праці (МОП), Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО), Міжнародне Агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ), Конференція ООН з охорони навколишнього середовища (ЮНЕП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Для надання допомоги в розробці найважливіших

проблем у якості консультативних залучаються недержавні організації: Міжнародна палата судноплавства, Міжнародна федерація судновласників, Міжнародна організація зі стандартизації, Міжнародна торгова палата, Міжнародна Асоціація класифікаційних товариств, Міжнародна федерація асоціації капітанів тощо.

З метою підвищення безпеки судноплавства ММО, МОП та інші організації на своїх сесіях прийняли цілий ряд найважливіших міжнародних конвенцій, резолюцій, кодексів і рекомендацій, спрямованих на забезпечення безпеки мореплавства і охорону навколишнього середовища. Основна мета цих документів – підвищення безпеки мореплавства шляхом обов'язкового застосування єдиних стандартів, як при керуванні суднами з берега, так і їх експлуатації екіпажами.

Незважаючи на велику кількість міжнародних конвенцій і резолюцій, прийнятих під егідою міжнародних організацій, міжнародно-правове регулювання забезпечення безпеки на морі перебуває далеко не в ідеальному стані. По-перше, конвенції і резолюції приймалися в різні періоди часу і подекуди незалежно одна від одної, між ними часто немає взаємозв'язку і узгодженості, в окремих випадках вони суперечать одна одній; по-друге, вони охоплюють далеко не всі аспекти забезпечення безпеки на морі; по-третє, відсутня чітка система трансформації міжнародно-правових норм у цій сфері в норми національного права, що іноді призводить до прогалин в національному законодавстві держав. Це характерно і для України.

Серед джерел міжнародного морського права, що встановлюють стандарти забезпечення безпеки на морі, останнім часом на перше місце виходять міжнародні договори, які можна класифікувати як:

- багатосторонні договори загального характеру, в яких містяться норми щодо забезпечення безпеки на морі: Конвенція ООН з морського права 1982 року, Конвенція про відкрите море 1958 року, Конвенція про територіальне море та прилеглу зону 1958 року, Конвенція про континентальний шельф 1958 року;

- багатосторонні договори спеціального характеру, що регулюють правовідносини виключно у сфері забезпечення безпеки на морі: Міжнародна конвенція про вантажну марку 1966 року, Конвенція про міжнародні правила запобігання зіткненню суден на морі 1972 року, Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 року;

- багатосторонні договори спеціального характеру, що стосуються забезпечення безпеки на морі: Міжнародна конвенція про обмірю-

вання суден 1969 року, Конвенція МОП про мінімальні норми на торговельних судах 1976 року, Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978/95 року, Паризький Меморандум про взаєморозуміння щодо контролю суден державою порту 1982 року;

– взаємні умови, серед яких особливий інтерес мають угоди з морського судноплавства і у сфері пошуку і рятування: Женевська конвенція про відкрите море 1958 року, Міжнародна конвенція про рятування 1989 року.

У вирішенні питань, пов'язаних з забезпеченням безпеки мореплавства, важлива роль належить координації зусиль всіх держав, на це вказує два фактори: по-перше, мореплавство завжди було одним з найбільш небезпечних видів діяльності людини; по-друге, внаслідок міжнародного характеру мореплавства, відповідно і заходи для підвищення безпеки можуть бути більш ефективними, якщо вони будуть прийматися на міжнародному рівні, а не окремими країнами в односторонньому порядку. Отже, лише виконання державами міжнародних договорів у галузі використання Світового океану може сприяти вирішенню проблем торговельного мореплавства в сфері забезпечення безпеки та надання порятунку на морі. Вирішення проблеми забезпечення безпеки на морі має значення не лише для перевезень вантажів і пасажирів, але і для всіх інших видів людської морської діяльності: рибальства, наукових досліджень, розвідки і розробки морського дна тощо. Міжнародно-правове забезпечення безпеки на морі охоплює комплекс правових проблем, що мають відношення до судна:

– до його експлуатації (виходу в море): проектування і будівництво суден, укомплектування екіпажем, встановлення межі завантаження та ін.;

– в процесі експлуатації (мореплавство): виконання правил руху суден і маневрування, встановлення шляхів руху суден в Світовому океані та ін.;

– при настанні аварійного випадку (надання допомоги і рятування на морі).

Так, норми, спрямовані на забезпечення безпеки судна до його виходу в море, містять:

– обов'язок держав проводити огляд і перевірки суден, що плавають під їх прапорами;

– обов’язок держав прапора видавати свідоцтва суднам, що плавають під їх прапорами, і визнавати свідоцтва, що видані іншими державами;

– право держав здійснювати контроль в своїх портах за суднами інших держав щодо забезпечення безпеки мореплавства та попередження забруднення морського середовища.

Норми в галузі забезпечення безпеки мореплавства містять:

– обов’язок розповсюджувати інформацію, що має відношення до руху суден (інформацію про небезпеку, метеоінформацію та ін.);

– обов’язок здійснювати приписи систем управління рухом суден і правила плавання і маневрування (схеми поділу руху, морські коридори та ін.) виключно у відповідності до правової класифікації морських просторів, що міститься в міжнародному морському праві;

– обов’язок щодо надання на судна навігаційної і гідрографічної інформації, а також забезпечення дотримання капітанами торговельних суден правил плавання і маневрування та належне несення ходової навігаційної вахти.

Норми, що мають відношення до пошуку і рятування на морі, містять обов’язок держави підтримувати ефективну морську рятувальну службу для надання допомоги з берега (тим, хто зазнав лиха), а також обов’язок щодо створення в країні таких умов, що виключають ненадання суднам держави прапора допомоги, якщо вони зазнали лиха на морі.

Норми, на основі яких підтримується ефективний зв’язок у разі настання лиха і для забезпечення безпеки, містять:

– обов’язок держав забезпечити оснащення своїх пошуково-рятувальних служб і суден відповідними засобами зв’язку;

– обов’язок дотримуватися визнаного на міжнародній арені розподілу радіочастотного спектру;

– обов’язок щодо забезпечення роботи безперервної радіовахти та пріоритетність повідомлень про лихо на морі.

В основу всіх публічно-правових відносин з приводу надання порятунку на морі закладено обов’язок надання допомоги тим, хто зазнав лиха на морі. Цей обов’язок деталізується в Міжнародній конвенції про пошук та рятування на морі 1979 року. Відповідно до зазначеної Конвенції, «держави-учасники повинні забезпечити прийняття необхідних заходів з пошуку та рятування людей, що зазнали лиха на морі біля їх берегів. Кожна держава-учасник координує проведення

пошуково-рятувальних операцій в своєму районі, кордон якого встановлюється угодою між державами. Держава зобов'язана створити національні рятувально-координаційні центри, а якщо необхідно, то й рятувальні підцентри, що покликані надавати допомогу рятувально-координаційним центрам в певній частині пошуково-рятувального району» [2].

Україна є учасницею Міжнародної конвенції про пошук та рятування на морі 1979 року, а також Угоди про співробітництво причорноморських держав з пошуку та рятування на Чорному морі 1998 року. Згідно зі ст. 9 зазначеної Угоди, передбачено проведення щорічних зустрічей представників компетентних організацій договірних сторін з метою розвитку взаємовигідного співробітництва причорноморських держав, обміну інформацією і досвідом [3]. Так, у 2016 році місцем проведення тринадцятої Конференції Чорного моря з пошуку та рятування було м. Констанца (Румунія). Відповідно до принципу ротації, 14-та Конференція країн Чорного моря з пошуку та рятування проходила в Одесі (Україна) з 20 по 21 вересня 2017 року.

Значним етапом в організації аварійно-рятувальної діяльності є відкриття Центру інформаційного забезпечення Морської пошуково-рятувальної служби України, 4 лютого 2013 р. в м. Київ, при Міністерстві інфраструктури України. Центр був створений з метою вирішення двох основних завдань:

- оптимізації інформаційного забезпечення національної системи пошуку і рятування на морі;
- удосконалення його взаємодії з центральними органами виконавчої влади та іншими відомствами при організації та проведенні операцій з пошуку та рятування в морському пошуково-рятувальному районі України.

Головне завдання Центру – надання в режимі реального часу Міністерству інфраструктури України, Державній службі України з безпеки на транспорті та, у разі потреби, іншим органам влади, інформації про стан національної системи пошуку і рятування на морі в морському пошуково-рятувальному районі України, а також даних про аварійні морські ситуації під час проведення відповідних пошуково-рятувальних операцій. При цьому, Центр оснащений всім необхідним комплексом технічних засобів, що дозволяє здійснювати моніторинг руху суден в морському пошуково-рятувальному районі України.

Крім того, його оснащення дозволяє приймати в «он-лайн» режимі інформацію Державного морського рятувально-координаційного центру про хід проведення пошуково-рятувальних операцій. Фахівці відомств, у разі отримання сигналу лиха, можуть безпосередньо в Центрі проводити наради з приводу організації пошуково-рятувальних операцій. Для оперативного і зваженого прийняття рішень, в режимі «он-лайн», на карті, яка відображається на моніторі, можливо візуально простежити місцезнаходження судна, що зазнало аварії і отримати інформацію про судна, які на даний момент знаходяться поруч, або йдуть в район події і, відповідно, змодельовати хід пошуково-рятувальної операції. Отже, створення і початок роботи Центру інформаційного забезпечення Морської пошуково-рятувальної служби України є черговим кроком вперед у підвищенні рівня ефективності функціонування національної системи пошуку і рятування на морі в морському пошуково-рятувальному районі України.

На сьогоднішній день питання рятування на водних об'єктах України регулюється такими нормативно-правовими актами, як: Міжнародна конвенція про пошук та рятування на морі 1979 року, Угода про співробітництво причорноморських держав з пошуку та рятування на Чорному морі, Кодекс торговельного мореплавства України, Кодекс цивільного захисту України, Закон України «Про транспорт», Закон України «Про міжнародні договори України».

Україна приєднується до Міжнародної конвенції про рятування 1989 року, яка була підписана 28 квітня 1989 року у м. Лондон в рамках ММО. Конвенція належить до найважливіших нормативно-правових документів, які регламентують процедуру надання відповідної допомоги суднам чи будь-якому іншому майну, що перебувають у небезпеці на водних шляхах. До зазначеної Конвенції приєдналися 64 держави, 25 з яких (Німеччина, Франція, Болгарія, Польща, Хорватія та ін.) відповідно до ст. 30 Конвенції залишили за собою право не застосовувати положення Конвенції – у конкретних випадках.

Україна приєднується до зазначеної Конвенції із застереженням, зокрема положення Конвенції не застосовуються у таких випадках:

а) коли рятувальна операція має місце у внутрішніх водах України та всі судна, з якими пов'язані такі дії, є суднами внутрішнього плавання;

б) коли рятувальні операції мають місце у внутрішніх водах України без застосування жодного судна;

с) коли всі заінтересовані сторони є громадянами або юридичними особами України;

д) коли майно, стосовно якого потрібно застосовувати рятувальні операції, є морським майном культурного характеру доісторичного, археологічного чи історичного значення та знаходиться на морському дні [4, п. 1, ст. 30].

Отже, кожна держава зобов'язана забезпечити прийняття усіх необхідних заходів щодо організації спостереження з берегу і рятування людей, що зазнали лиха на морі. Ці заходи повинні включати створення, експлуатацію і технічне обслуговування таких морських рятувальних засобів, які розглядаються як практично можливі і необхідні. Застосування всіх необхідних заходів, що дозволяють щонайкраще організувати пошук людей і суден, які зазнали лиха на морі і близько до берегів, накладає на держави обов'язок створення служби з пошуку і рятування на морі. Пошук та рятування на морі вимагає проведення цілого комплексу таких заходів, як: організація морських рятувальних координаційних центрів (підцентрів); організація взаємодії під час проведення операцій з пошуку та рятування на морі; розроблення планів проведення таких операцій; організація співробітництва [1, с. 13].

Для належного функціонування системи пошуку та рятування на морі важливим також є створення правової бази у відповідності до вимог міжнародних конвенцій і потреб України, а також прийняття національного плану з пошуку і ліквідації розливу нафти та інших забруднюючих речовин на морі. Національний план пошуково-рятувальних робіт повинен регулювати правовідносини, які виникають під час надзвичайних ситуацій на морі, а також для проведення аварійно-рятувальних робіт і аварійних розливів нафти та інших забруднюючих речовин.

Прийняття Закону України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про рятування 1989 року» сприятиме вдосконаленню чинного національного законодавства щодо проведення рятувальних операцій на морі та підтриманню належного рівня безпеки судноплавства, рятування людей, що зазнали лиха, суден, майна та охорони навколишнього середовища, створить передумови та стимулюватиме осіб, які здійснюють рятувальні операції, здійснювати всі можливі заходи щодо рятування суден, що зазнали лиха на морі та перебувають у небезпеці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойович Войо Міжнародно-правові аспекти забезпечення безпеки мореплавства в СР Югославії: автореферат дисертації ... к.ю.н.: 12.00.11 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. 19 с.
2. Міжнародна конвенція про пошук і рятування на морі 1979 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_138
3. Угода про співробітництво причорноморських держав з пошуку та рятування на Чорному морі 1998 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_071
4. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про рятування 1989 року: Закон України від 22.03.2017 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1968-19>

